

ბარათაშვილის პოეტური ალტერაგოები

ანოტაცია: სტატიაში საუბარია ბარათაშვილის ლექსების ლირიკული გმირისა და მისი ორეულების ურთიერთმიმართებაზე, პოეტის რამდენიმე ლექსისა და ასევე პირადი წერილებიდან ნაწყვეტებზე დაყრდნობით. გამოყენებულია შედარებისა და ანალიზის მეთოდი. ამ მსჯელობაში იკვეთება შემდეგი პრობლემები:

- იდენტურობა რომანტიზმსა და ძველ ქართულ ლიტერატურას შორის, რაც გამოიხატება ადამიანის კულტურული იდეალისა და სხვა მსოფლმხედველობრივი საკითხების მსგავსებაში.

- პოეტის მოქალაქეობრივი პოზიცია და იმ საზოგადოების სახე, რომელიც მის გარშემოა;

- ახლებურად არის ინტერპრეტირებული თავისუფლებისა და სიყვარულის კონცეფცია.

საკვანძო სიტყვები: კულტურული იდეალი, ნილაბი, თვითშემეცნება, სიყვარული, თავისუფლება.

Khatuna Gogia

/Shota Meskhia State University of Zugdidi /

N. BARATASHVILI'S POETIC ALTER EGOS

Annotation: The article concerns the interrelationship between the lyricist and his poetic alter egos in Baratashvili's poetry, based on several poems as well as excerpts from the personal letters. The method of comparison and analysis is used. This reasoning reveals the following problems:

- Identity between Romanticism and old Georgian literature which is expressed in the likeness of human cultural ideal and other comprehensive issues.

- The civil position of the poet and the image of the society around him;

- The concept of freedom and love is interpreted in a new way.

Keywords: cultural ideals, mask, Self-awareness, love, liberty.

„150 წელია, რაც ეს მდინარე მოედინება და ყველა ქართველის გულზე გადავლილი, მოლეღავს, მოგუგუნებს, რათა სასწაულად გადარჩენილი თავისი ლექსები ყოველდღიურად ჩაატაროს ჩვენს თვალწინ, როგორც ფუძემოძლილი სამყაროს

უზარმაზარი ნამსხვრევები, ანდა, როგორც უნიჩხო და უიალ-ქნო ნაგების ქარავანი, რომელთა დაობებულ ფსკერზეც საკუთარი ნიჭისა და გონიერების გამო ნაწამები ადამიანი ასვენია. რასაკვირველია, თვითონ არ იცოდა, ამდენი თუ შეეძლო. არც მისმა ახლობლებმა იცოდნენ. არავინ არ იცოდა. საქართველოში ბნელოდა. გაუვალი წყვდიადი იდგა მყარად, არაბუნებრივი, მაგრამ უკვე ძვალ-რბილში გამჟღარი. თუმცა, სხვებისგან განსხვავებით, მას უჭირდა ამ სიბნელეში ცხოვრება, ეშინოდა ამ სიბნელისა და, ჩამონგრეულ გვირაბში მოყოლილი კაცივით, ყველა ღონეს ხმარობდა სამზეოზე ამოსასვლელად, ანუ ჯარისკაცობაზე ოცნებობდა და მეგზურს დაეძებდა განუწყვეტლივ, რომელიც ხელს ჩაჰკიდებდა და გზაზე დააყენებდა (ჭილაძე, Posted by: burusi | 06/08/2009).

• **რომანტიზმისა და ძველი ქართული მწერლობის მსოფლმხედველობრივი მსგავსება**

ყველა ეპოქაში ნამდვილი მწერლობის ასახვის მთავარი თემა იყო ადამიანი და მისი რთული შინაგანი სამყარო. ლიტერატურაში და, ზოგადად, სააზროვნო მიმართულებებში ყველაზე საინტერესოა, რა ბედი ეწევა ადამიანს, რა განასხვავებს მას წინაპრისგან? ამ მხრივ რომანტიზმის ეპოქამ ახალი შეხედულებები მოიტანა, ხელახლა აღმოაჩინა ადამიანი, მისი დამოკიდებულება გარეერეალობასთან, თავისუფლებისა და სიყვარულის ცნებებთან.

ძველ ქართულ სასულიერო პროზაში ავტორების მიზანი ადამიანის სულიერი პერსპექტივების, იდეალის წვდომის შესაძლებლობების ასახვა იყო, იგულისხმებოდა, რომ ყველა ადამიანში არის ღვთის ხატება პოტენციის სახით. ჰაგიოგრაფიულ გმირებს ჰყავთ იდეალი – ქრისტე – და მათი ფერისცვალება მისი ხატის მიხედვით ხდება. მართალია, ამ იდეალის მიღწევა შეუძლებელია, მაგრამ გმირების სიცოცხლის აზრი სწრაფვაშია. რომანტიზმმა ძველი მწერლობიდან იმემკვიდრა შეხედულება, რომ სამყარო ადამიანის პროექციაა, ადამიანი არის მცირე კოსმოსი დიდ კოსმოსში და, შეიძლება ითქვას, პირიქითაც, რასაც ნოვალისი ასე გამოხატავს: „ჩემი სატრფო მინიატურული სამყაროა, ხოლო სამყარო ჩემი სატრფოა.“ ორივეგან მიკრო და მაკრო კოსმოსი დაპირისპირებული, მტრული კი არ არის, არამედ ურთიერთამხსნელი და საფეხურეობრივად უკავშირდება ერთმანეთს, მაგრამ ორივეგან ემპირიულზე მეტად

ინტელიგიბელური ფასობს, როგორც ადამიანური პოტენციის შემფარებელი „იქითა სადგური“. თუ ძველი მწერლობა ორ სოფელს მოიზარებდა, ამა სოფელსა და ზესთასოფელს, რომანტიზმიც აღიარებს არსებულსა და იდეალურს. რომანტიზმშიც ასევეა გამიჯნული გარერეალობა და მიღმა სამყარო. ერთი მეორეში გადასვლის გზაა. გონება სცდება მას და წარმოსახავს „მის იქითა“ დასავანებელ, ბევრად უფრო დიდსა და მშვიდ სამყაროს. თუ ესე სოფელი წარმავალი, ამაო და დასათმობია, რომანტიზმიც მიუღებელი სინამდვილის ასახვას გაურბის და იდეალთა სამყაროს აფარებს თავს, მაგრამ არის განსხვავებებიც: რომანტიზმმა პიროვნების ფსიქიკის სირთულე ახალი ძალით, ახლებურად გამოხატა, გამოაჩინა როგორც მისი სიმყარე სამყაროსთან მიმართებაში, ასევე სიმყიფეც, სიმტკიცეც და მსხვერევადობაც. რომანტიზმი დაეფუძნა სასულიერო მწერლობაში ჩამოყალიბებულ მსოფლმხედველობას, მაგრამ თუ ძველი მწერლობა დამყარებულია ნიმუშის, კანონის, ტრადიციის, კონვენციის ესთეტიკაზე, რომანტიზმმა შექმნა მეტი გამომსახველობითი ასპარეზი და შემოქმედებითი თავისუფლება, უკეთ გამოკვეთა ინდივიდუალური „მე“, შექმნა ახლებური სტილური და სახეობრივი კონსტრუქციები. „კლასიკური ხელოვნება მიისწრაფვოდა კონკრეტული, დასრულებული სახის წარმოქმნისაკენ, რომელიც ხელოვანის იდეის იგივეობრივი იქნებოდა. რომანტიკული ხელოვნების მიზანი იყო განესახიერებინა, ანუ, უკეთ რომ ვთქვათ, მიენიშნებინა უსაზღვროებაზე და მხოლოდ და მხოლოდ სპირიტუალურ ურთიერთობებზე“ /ჰაინე/.

ბარათაშვილს შეთვისებული აქვს ძველი ქართული მწერლობა, როგორც კულტურული მემკვიდრეობა. მისი პოეზია ამ საფუძველზე დგას, მაგრამ ამავე დროს, თვისობრივად ახალია. ნებისმიერ შემოქმედზე ბევრ რამეს ამბობს, თუ როგორ აქვს გააზრებული ორი რამ: თავისუფლება და სიყვარული, როგორც მისი ჰუმანურობისა და პროგრესულობის ინდიკატორი. ამ მხრივ, ბარათაშვილმა გაუსწრო ეპოქას და, ვფიქრობთ, ჯერ კიდევ არ არის ამოწურული მისი შემოქმედების ინტერპრეტაცია ამ თემებთან დაკავშირებით.

• ლირიკული გმირისა და მისი პოეტური ორეულების ურთიერთმიმართება

პიროვნება არ არის ერთგანზომილებიანი, მის არსებაში

ხშირად ერთმანეთს ეჭიდება სხვადასხვა მე. ლირიკული გმირის ორეული, „სხვა მე“ ალტერ ეგო – მეორე პერსონალია ან პერსონა ერთსა და იმავე ადამიანში, მისი სხვადაყოფნაა. ამისთვის ბარათაშვილის შემოქმედება იძლევა უამრავ დასტურს, რაც გახდა ჩვენი დაკვირვების საგანი. ბარათაშვილის სულიერი სამყარო წინააღმდეგობრივია, ხშირია შინაგანი გაორების პოეტურად გადმოცემის ბევრი მაგალითი. სული ხან თვითკმარი და დაუნანვერებელია, სამყაროსგან იზოლირებული, ხან – რთულია და მუდმივ თვითგამორკვევაშია.

ბარათაშვილის პოეზიაში ნიღბებსა და ორეულებზე, ორმაგ ყოფიერებაზე მინიშნებას აკეთებდა ვ. გაფრინდაშვილიც: 1. „ბარათაშვილის პოეზია არის „საუცხოვო პეიზაჟი, სადაც სალამურებით დაეხეტებიან მასკები – მარკიზასთან პიერო და კოლომბინასთან პაჟი“ /ვალერიან გაფრინდაშვილი/. 2. „ირაციონალური და ლანდური ყოველთვის საგრძნობელია მის ლექსებში. ის მუდამ ორმაგ ყოფნის საზღვარზეა, როგორც ტიუტჩევი. თვითონ ბარათაშვილი კი თავის წერილებში ამას „ხმა იღუმაღს“, „შინაგან ხმას“ უწოდებს: „ახლა მე იმას ვამბობ, რომ მე შინაგანი ხმა მიწვევს საუკეთესოს ხვედრისაკენ, გული მეუბნება, რომ შენ არა ხარ ახლანდელის მდგომარეობისთვის დაბადებული! ნუ გძინავსო“!

თამარ ლომიძე სტატიაში „პოეზია და ფილოსოფია (ფიხტე და ბარათაშვილი)“ ფიხტესა და ბარათაშვილის მსოფლმხედველობას შორის მსგავსებას ხედავს: „რომანტიკულ ლიტერატურაში პიროვნების „მე“ გარკვეული სიმრავლის (რამდენიმე „მეს“) სახით წარმოგვიდგა, რამაც საფუძველი დაუდო ე.წ. „ორეულების პოეტიკის“ დამკვიდრებას“... „ქართველ რომანტიკოსთა (და, განსაკუთრებით, ნიკ. ბარათაშვილის) პოეზიაში „მე“-ს პოეტური ხატი ყალიბდებოდა იმავე პრინციპების შესაბამისად, რომლებიც საფუძვლად დაედო „მე“-ს ცნების შემუშავებას ფიხტეს ფილოსოფიურ სისტემაში“ (თამარ ლომიძე, ფილოსოფია და პოეზია. ფიხტე და ბარათაშვილი). ბარათაშვილის შინაგანი ორეულებია: ბოროტი სული, იღუმაღი ხმა, ნაპოლეონი და, რა თქმა უნდა, მერანი... რით აიხსნება უამრავი ალტერ ეგოს არსებობა, გაორება, რა მიმართებაა ლირიკულ გმირსა და მის ორეულებს შორის?

ლექსი „ხმა იღუმაღი“ წუთიერ აფექტურ მდგომარეობაში კი

არა, ხანგრძლივი თვითჩაღრმავების შედეგადაა დაწერილი. აქ ლირიკული გმირის ალტერ ეგო ჩანს, როგორც იდუმალი, თანამდევი ხმა, რომელიც არცერთი ნუთით არ ტოვებს, იქვემდებარებს პოეტის ცნობიერსა („ცხადად“) და არაცნობიერს („თუ სიზმრად“), მის ფიქრებს და მთელ ცხოვრებას. ცხადია, იდუმალი ხმით პოეტს საკუთარი თავი ეკამათება, რომელმაც იცის, რომ ბედნიერების განცდა მხოლოდ მაშინ აქვს ადამიანს, როცა ისწრაფვის, მოქმედებს, იბრძვის, პროცესშია. „მე“ და „არამე“ თვისობრივად ერთი არიან, არსებობენ ერთი და იმავე ცნობიერების შიგნით, მაგრამ „არა მე“ სულის აქტიური ნაწილია, რომელიც პასიურ „მეს“ მომართავს ქმედებისკენ, მოუწოდებს, არ ასვენებს: „ეძიე, ყრმაო“... „მე“ რჩება პასიურად, რადგან სჭირდება გარეფაქტორები, რათა აასრულოს აქტიური „არა მეს“ მოწოდება, რადგან არა აქვს ასპარეზი, სადაც ექნება საშუალება თავისი საუკეთესო მხარე აჩვენოს, რეალიზდეს და გამოანათოს. იგი გრძნობს პოტენციას თავის არსებაში, რომ მეტისთვის არის მოწოდებული, მაგრამ სჭირდება მხარდაჭერა გარემომცველი საზოგადოებისგან, ნათესავ-მეგობრებისგან: „მე არა მძინავს, მაგრამ კაცი მინდა რომ ამ პატარა ღრე-კლდეს გამიყვანოს და დავდეგ გაშლილ ადგილას. ოჰ, რა თავისუფლად ამოვისუნთქავ მაშინ, რა ხელმწიფურად გადავხედავ ჩემს ასპარეზსა“! ო. ჭილაძის სიტყვით, „მეგზურს დაეძებდა განუწყვეტლივ, რომელიც ხელს ჩაჰკიდებდა და გზაზე დააყენებდა“ – /ჭილაძე/. მაგრამ, სამწუხაროდ, არავინ გამოჩნდა შემხვედრი: „მაგრამ მე მხვედრსა ჩემსა ვერ ვჰპოვებ და მით კაეშანს ვერღა ვიშორებ!“ [ჩვენი აზრით „მხვედრი“ ამ კონტექსტში, ნიშნავს პარტნიორს, მეგობარს, თანამოაზრეს, შემხვედრს და არა ხვედრს – ჯილდოსა და გვირგვინს, რა გაგებაც ტრადიციულად დამკვიდრებულია]. გარესინამდვილე ახშობს, არ აძლევს ძალეების გამოვლენის საშუალებას, თვითონ პოეტის სიტყვებით თუ ვიტყვით, „ასპარეზს“.

საჭიროა განვასხვავოთ სუპერ ეგო და ალტერ ეგო. სულში ხან ერთის მოწოდება ისმის, ხან – მეორისა. სუპერ ეგო, რომლისკენაც ისწრაფვის ცნობიერი, არის იდეალური ღირებულებების სამყოფელი. იგი ამხელს, მორალურ იმპერატივებს უწესებს ადამიანს. ეს იგივე სინდისის ხმაა და არ უკავშირდება კმაყოფილებისა და სიამოვნების ცნებებს, პირიქით, სინანულს იწვევს, შინაგან დისკომფორტსა და დანაშაულის განცდას ბადებს. სუპერ ეგო ყოველთვის

სრულყოფილებისკენ ისწრაფვის და მუდამ დაუკმაყოფილებელია. იდუმალი ხმა რომ სუპერ ეგოსი არ არის, ამას თვითონ პოეტი ასკვნის. მართალია, პირველცოდვით დაცემულ ადამიანს არასდროს ტოვებს სინანულის განცდა, მაგრამ ასეთი ხმით სინდისი მხოლოდ მაშინ ღაღადებს, როცა ცოდვა ნათელია: „წინაშე ჩემსა არც მარადის“ (ფს.50). ეს მტანჯველი ხმა სინდისისა რომ იყოს და გამომწვევი კონკრეტული მიზეზი ჰქონდეს, მისი აღიარება, მონანიება და მიტევების შემდეგ სიმშვიდის დაბრუნება შესაძლებელი იქნებოდა, მაგრამ ასე არ არის: „ნუთუ ხმა ესე არს ხმა დევნისა შეუწყალისა სინდისისა?“ მაგრამ მე ჩემში ვერ ვპოვებ ავსა, მისს სამფოთველოს და საქენჯნავსა“.

პოეტი აგრძელებს უფრო ღრმად ფიქრს იდუმალი ხმის ბუნების შესაცნობად: რა ხარისხით შეუძლია მას მომავალი ცხოვრების შეცვლა, დადებითად თუ უარყოფითად, სიკეთესკენ მიმართავს, თუ ბოროტისკენ: „ანგელოზი ხარ, მფარველი ჩემი, ან თუ ეშმაკი, მაცთური ჩემი? ვინცა ხარ, მარქვი, რას მომისწავებ, სიცოცხლეს ჩემსა რას განუმზადებ?“. ფიქრის შეჯამება, როგორც ხშირად ხდება ბარათაშვილის პოეზიაში, ფინალშია: „როს (მაშინ) ვსცნა მე შენი საიდუმლოება, როს (როცა) მხვდეს ამ სოფლად ჩემი წილობა?...“ სიტყვა „წილობა“ ამ კონტექსტში ნიშნავს მოვალეობას, დანიშნულებას, რომელსაც ის გრძნობს თავის თავში და არა რაიმე სახის მატერიალურ წილს. „როს... როს“ ამ კონტექსტში ნიშნავს: „მაშინ... როცა“... ანუ პოეტი ასკვნის, რომ იდუმალი ხმის საიდუმლო **მაშინ** გამჟღავნდება, **როცა** შევძლებ ჩემი ადამიანური ვალის აღსრულებას წუთისოფელში.

• მორჩილი მარტოსულობა თუ დაუმორჩილებლობა და მემბროხება?

ტრადიციული კრიტიკა ბარათაშვილს წარმოაჩენს როგორც მეოცნებე მარტოსულს, რომელიც არ იბრძვის, უფრო დამორჩილებულია, ვიდრე ამბოხებული. რამდენადაა მართებული შეხედულება?

ბარათაშვილის ნიჭი გვიან იქნა აღმოჩენილი და დაფასებული, ეს არ მომხდარა მის სიცოცხლეში. ღირს დაფიქრება იმაზე, თუ რატომ ვერ შეამჩნია და სათანადოდ ვერ შეაფასა იგი მაშინდელმა ქართულმა საზოგადოებამ? როდის ხდება ასე, რომ ნიჭი რჩება შეუმჩნეველი? ბარათაშვილი ილიამ აღმოაჩინა. კულტურის დაფასება და შენახვა შექმნაზე ნაკლები ღვაწლი არაა.

იმდროინდელ ქართულ საზოგადოებაზე ბარათაშვილის პოეზია გაცილებით მეტს ამბობს, ვიდრე ნებისმიერი ისტორიული დოკუმენტი. პირველ რიგში იმას, რომ საზოგადოება კონსერვატიული და კონფორმისტული იყო. მისი სახე ჩანს სწორედ ნიჭთან დამოკიდებულებაში. ის საშუალო ნიჭს აღიქვამს „მსგავსი მგავსს შეიმეცნებს“ – პრინციპით. გენიოსი ჰქვია მას, ვინც საზოგადოებას მსოფლმხედველობით გადაუსწრებს, ანუ გენიოსი „არამსგავსია“, ამიტომ რჩება შეუცნობელი კარგა ხანს, შეიძლება დაიკარგოს კიდეც. საშუალო ნიჭზე ორიენტირებული ეს საზოგადოება არ იყო მზად გენიოსი შეენიშნა. თვითონ პოეტი თბილისს ერთ-ერთ პირად წერილში „ჭირიანსა და ჭორიანს“ უწოდებს. 1932 წლის შეთქმულება ჩახშობილია არა მხოლოდ ფიზიკურად, არამედ იდეურადაც. საზოგადოებაში დაღლის, შეგუებისა და ქედის მოდრეკის სინდრომია. სახელმწიფოებრივი აზროვნება ნელ-ნელა იშლება და პირადულ-მომხმარებლური ხდება. ეს არის მისი დამონების მთავარი ნიშანი. ბარათაშვილს მოღვაწეობა მოუწია იმ დროს, როცა იმ იდეალებმა, რისთვისაც საქართველო იბრძოდა, აზრი დაკარგა, გუშინდელმა მებრძოლებმა რუსეთის იმპერატორის ნაბოძები ჩინ-ეპოლეტები შეიმშვენეს და განაცხადეს, რომ „ოქროს ჯაჭვი სჯობს თავისუფლებას“. სოციალურ, სადაც მონობა იქცა ცხოვრების ყველაზე მისაღებ ფორმად, ბარათაშვილის სულიერი წყობა ვერ მოთავსდა და გალიაში დატყვევებულ ჩიტს დაემსგავსა. იმის ნაცვლად, რომ შეეცვალა სამყარო, პოტენცია დარჩა პოტენციად. განუხორციელებელი ენერგია სუბლიმირდება სევდად.

პოეტის კაეშნის მიზეზებს ძირითადად სოციალურ სიდუხჭირეში ეძებენ, მაგრამ ჩემი აზრით, იმედგაცრუება პოეტს მხოლოდ პირად ცხოვრებაში არ ჰქონია. უფრო დიდი იმედგაცრუება მას მოჰგვარა საზოგადოებაში მაღალი იდეალების გაქრობამ, ამაო და მერკანტილური ინტერესების გაბატონებამ. საზოგადოება, სამწუხაროდ, ქედმოხრილია იმპერიის წინაშე, ტრანსფორმირებულია და ცრუიდეალებით ცხოვრობს: „ვინც მაღალის გრძნობის მექონი მეგონა, იგი ვნახე უგულო; ვისიც სული განვითარებული მეგონა, მას სული არა ჰქონია. ვისიც გონება მრწამდა ზეგარდმო ნიჭად, მას არცა თუ განსჯა ჰქონია; ვისიცა ცრემლნი მეგონებოდენ ცრემლად სიბრალულისა, გამომეტყველად მშვენიერი სულისა, თურმე ყოფილან ნიშანნი მცბიერებისა, წვეთნი საშინელისა სანამლავისა! სად განისვენოს სულმა, სად მიიდრიკო თავი?».

მისი სევდის ერთ-ერთი მიზეზია შეუსაბამობა გარესინამდვილის უღიმღამობასა და ღვთისგან მოცემულ, დაფარულ პოტენციალს შორის. სოციალური უსახურია, გაუფასურებული და დაბინძურებული. პოეტი კი არ ეთანხმება გაბატონებულ ზნეობრივ კრიტერიუმებს და ამბობს: „აი, რატომ ემიჯნება ბარათაშვილი მას და რატომ დაკარგა მის თვალში ფუნქცია, რატომ არიდებს თვალს და რატომ გრძობს თავის გარშემო ვაკუუმს. ამ წერილიდანაც ნათელია მისი სევდის მთავარი მიზეზი – მარტოობა: „კიდევ მომნახა ჩემმა ჩვეულებრივმა მოწყინებამ. ვისაც საგანი აქვს, ჯერ იმისი სიამოვნება რა არის ამ საძაგელს ქვეყანაში, რომ ჩემი რა იყოს, რომელიც, შენც იცი, დიდი ხანია ობოლი ვარ. არ დაიჯერებ, მაიკო! სიცოცხლე მამძულდება ამდენის მარტოობით. შენ წარმოიდგინე, მაიკო, სიმწარე იმ კაცის მდგომარეობისა, რომელსაც მამაცა ჰყავს, დედაც, დებიც, მრავალნი მონათესავენი და მაინც კიდევ ვერვის მიჰყარებია, მაინც კიდევ ობოლია ამ სავსე და ვრცელს სოფელში!“

„სულო ბოროტო“ – „ბოროტი“ ალტერ ეგო – შვა კონფლიქტმა და ცხოვრობს გამუდმებულ კონფლიქტში. დავაკვირდეთ, რატომაა ეს სული ბოროტი? რატომ მოიხსენიებს პოეტი მას ამ ეპითეტით? მაინც რა ბოროტებას სჩადის, რა ბოროტებას მიაწერს მას თვითონ პოეტი? და არის თუ არა, საერთოდ, იგი ბოროტი?

ბოროტი სული წინამძღვრობს მის ცხოვრებას: „სულო ბოროტო, ვინ მოგიხმო ჩემად წინამძღვრად“, ანუ კარნახობს დიდების (წარმატების) გზებს. წარმატების შესახებ საზოგადოება ყოველ დროში ქმნიდა შესაფერის სტანდარტებსა და შაბლონებს. ბარათაშვილის თანამედროვეებში ეს იყო სამხედრო პირის ეპოლეტებიანი მუნდირი, რუსეთის არმიის გენერლობა. იყო დრო, როცა პოეტი ბრმად ეთანხმებოდა „წინამძღვარ“ სულს და ოცნებობდა სამხედრო კარიერაზე. მაგრამ როცა მიხვდა, რომ ეს იდეალი ცრუ და ყალბია, უჯანყდება იმ პერიოდის საკუთარ თავს, როცა ბრმად სჯეროდა და მიენდობოდა ცრუ კერპებს, ნამდვილ გულისთქმებს კი მსხვერპლად სწირავდა მათ. ამიტომ გამოხატავს პროტესტს „წინამძღვარის“ მიმართ: „წყეულიმც იყოს დღე იგი, როს შენთა აღთქმათა ბრმად მივანდობდი, ვუმსხვერპლიდი ჩემთ გულისთქმათა!“ . ლირიკული გმირი ბოროტ ორეულს სიყალბის გამო უმხედრდება და აძევებს თავისი არსებიდან: „განვედი ჩემგან, ჰოი, მაცდურო სულო ბოროტო!“... მისი გულისთქმები უკვე სხვა სიმაღლეებს დაეძებს: „მას აქეთ არის – დაუუკარგე მშვიდობა სულსა

და ვერც ღელვანი ვნებათანი მიკვლენ ნყურვილსა!“ ერთმანეთში ირევა დაკანონებული სწორხაზოვნება, წარმატებების სტანდარტები და ზეცნობიერის მისწრაფებანი. ბარათაშვილი ვერ ფიქრობს, ვერ იქცევა ისე, როგორც ყველა. ასეთ დროს მარტოობის მტანჯველი შეგრძნებაც გარდაუვალია. გამოცალკევებული სული ე.წ. პოსტკონვენციური მორალით განწირულია მარტოობისთვის. ლექსში არის კონფლიქტი თავისუფალი ადამიანისა, მეინსტრიმის ბოროტ სულთან, რომელიც საზოგადოებას ისე ღრმად აძინებს, რომ შემდეგ ილია ინატრებს: „როსლა გვეღირსოს ჩვენ გაღვიძება?!“ ეს იგივე სულია, რომელიც ვაჟა-ფშაველას პოემებში თემს მსჭვალავს. ვაჟას პოემების ტრაგიკულ კვანძს ხომ ადამიანის თავისუფალი ნების, მისი მორალური წარმოდგენებისა და ცხოვრების რკინისებური აუცილებლობების შეჯახება წარმოადგენს? პოემის გმირების ამაღლებული და ბუნებრივი გრძნობები შეუთავსებელია ცხოვრების წესებთან. მათი ჰუმანური იდეალები ნადგურდება და გმირებიც ამას ეწირებიან. ჩემი აზრით, ამაში მდგომარეობს ლირიკული გმირის ალტერ ეგოს „ბოროტი“ ბუნება, რომელსაც მუდმივად თრგუნავს და ებრძვის პოეტის ნამდვილი „მე“.

მსჯელობიდან გამომდინარე, არაა სწორი, ბარათაშვილში დავინახოთ სევდიანი, მაგრამ მორჩილი პერსონა. ის მემამოხეა, დაუმორჩილებელი, თავგანწირული. მისი ეს თვისებები სხვა ლექსებში კიდევ მეტად დასტურდება.

• თავისუფლების კონცეფცია ბარათაშვილის პოეზიაში.

ნიკოლოზ ბარათაშვილი მრავალგზის იცავს უმაღლეს ღირებულებას – თავისუფლებას. ლექსში „სულო ბოროტო“ ნახსენებია სიტყვა „თავისუფლება“: „თითქოს მომცემდი ამა სოფლად თავისუფლებას, ტანჯვათა შორის სიამეთა დამისახავდი და თვით ჯოჯოხეთს სამოთხედს გარდამიქცევდი!“ ბოროტი სული ყმანვილს სინამდვილეში დიდებას ჰპირდებოდა და ცდილობდა, ეს დაესახა მისთვის თავისუფლებად, მაგრამ არის თუ არა თავისუფლება და ძალაუფლება ერთი და იგივე? მოაქვს თუ არა თავისუფლება ძალაუფლებას? ბოროტი სული ცდილობს თავისუფლების ჭეშმარიტი შინაარსი გააიგივოს დიდებასთან, ამქვეყნიურ პატივთან, ერთმანეთში აურიოს ეს ცნებები, რათა გასხვავება მათ შორის დამალოს. კიდევ ერთხელ ვნახოთ ეს სიტყვა სხვა კონტექსტშიც. პოემაში „ბედი ქართლისა“ ვკითხულობთ: „ესრეთ რას არგებს კაცსაც დიდება,/თუ მოაკლდება თავისუფლება?“ აქ თავისუფლე-

ბის ცნება მკვეთრად გამიჯნულია დიდებისაგან და გარკვევით არის ნათქვამი, რომ ისინი სხვადასხვაა, მეტიც, თავისუფლება ამ ყველაფრის საპირისპიროა. აქვე ვხვდებით ასეთ ფრაზას: „რა ხელს ჰყრის პატივს ნაზი ბუღბუღი, გალიაშია დატყვევებული?“

თავისუფლება ღვთისგან ბოძებული თვისებაა ადამიანისთვის და არავისა აქვს უფლება, მათ შორის კეთილ მეფესაც კი, რომ დაუთრგუნოს იგი ვინმეს: „მაგრამ შენ, მეფე, ვინ მოგცა ნება/სხვას განუბოძო შენთ ყმათ ცხოვრება,/მისდევდე შენსა გულისკვეთებას/და უთრგუნვიდე თავისუფლებას?“.

დიდებასა და თავისუფლებას ასევე მიჯნავს ლექსი „ნაპოლეონ“, რომელიც კრიტიკოსთა ყურადღების ცენტრში სხვა ლექსებთან შედარებით, ნაკლებადაა მოქცეული. ლექსთან დაკავშირებით ლ. დათაშვილი წერილში „ცეცხლი სული“ გამოთქვამს მოსაზრებას, რომ ნაპოლეონი არის პოეტის ალტერ ეგო. ფრანცია – პოეზიის სიმბოლოა, პოეზიის ხელმწიფობის, მსგავსი იმისა, რასაც გალაკტიონი ამბობს: „რომ მეფე ვარ და მგოსანი“...

ჩვენი აზრითაც, „ნაპოლეონი“ მართლაც არის პოეტის ალტერ ეგო, მაგრამ ის არის სიმბოლო ადამიანის მიერ განხორციელებული პოტენციისა და შესაძლებლობებისა. ნაპოლეონმა ყველა სურვილის ახდენა შეძლო: სახელი მისი მსოფლიომ იცის, ქვეყანა ძალითა და დიდებით აღავსო. სამყარო თითქოს შეიკუმშა და ერთ პიროვნებაში ჩაეტიო, მაგრამ ამ პიროვნების სურვილებიც ვერ გასცდა ამ სამყაროს და მასში „მოთავსდა“. იმპერატორი გაჰყურებს საფრანგეთს და ფიქრობს: რა შემძინა მე, როგორც პიროვნებას ძალაუფლებამ (ხელმწიფებამ)? რას ცვლის პიროვნებაში ძალაუფლება – დიდება, საზოგადოებრივი აღიარება. რა არის იმის შემდეგ, როცა ყველა სურვილი ახდენილია? თვითონ ბარათაშვილი იმედგაცრუებათა, აუხდენელ სურვილთა პირისპირ დარჩა, მაგრამ ამ ლექსში, თითქოს, სურს ივარაუდოს: მოიპოვებდა თუ არა სული სიმშვიდეს, თუ ყველაფერი პირიქით მოხდებოდა, ყველა სურვილი ახდენოდა, დიდება მოეხვეჭა, ძალაუფლება განუსაზღვრელი ჰქონოდა, დაცემული სამშობლო აღედგინა და უძლეველ იმპერიად ექცია?: „ახლა კი კმარა“, თქვა მან გულში, „სურვა აღმიხდა: /სახელი ჩემი ვასახელე ქვეყნის საოცრად, /შევმოსე ძალით საყვარელი ჩემი სამშენად /და დაუმონე გულმტკიცენი მას სადიდებლად“. მან ეპოქა შეცვალა, მისი შინაგანი არსება მაინც ფორიაქობს: «მაგრამ მე გვაშმი სული ვერლა მომთავსებია!» აქ ისიც ჩანს, რომ პიროვნებას წარმოშობს

ეპოქა: „მითხზავს გვირგვინსა დიდებისას მე თვითონ ბედი, /ხოლო მე უნდა მას მოვასხა შარავანდედი; /ჟამი ჩემია და ჟამისა მე ვარ იმედი!» მეორეგან ლექსში ფორიაქი ძლიერი მეტაფორით არის გადმოცემული: „თვითონ სამარეც მევინროვოს“. დიდი ადამიანები გრძნობენ საკუთარ დიდ მოვალეობას წუთისოფელში, მაგრამ სად არის ადამიანის როლი და სად ისტორიული განპირობებულობა? რა კონდიციამდე შეუძლია პიროვნებას რაღაცის შეცვლა? სიტყვა „ბედში“ ბარათაშვილი გულისხმობს განგებას, როგორც ღვთის მზრუნველობასა და წესრიგს?... და არა გარდაუვალობას, ბრმა ფატუმს: 1.„მაგრამ ვინ იცის, იქნება რომ ბედსაც მოვსწყინდე და სხვა მან ჩემის სახელითა დააგვირგვინოს!..“ 2. „არა, არა მრწამს, რომე ბედმა მე მიორგულოს: /მე მან გამზარდა და თვისს განვრთნილს რალა მიხერხოს!»]. ნაპოლეონი ვერ ჰგუობს მეტოქეს – მეტოქე აქ ნიშნავს სწორფერს, მასთან მიახლოებულს, მასთან შეთანასწორების მსურველს. ის მარტოსულია და ინდივიდუალისტი: „ვერა გაუძლებს ნაპოლეონ მეტოქეებსა! /რა გინდ ძლიერად, მეცნიერად, ვინ ხელმწიფებდეს,/ მაინც მე იგი ვერ ვითვისო, ვერ ჩემოდნობდეს, /თვითონ სამარეც მევინროვოს, თუ ტოლი მყვანდეს!“

ამრიგად, ბარათაშვილის ფილოსოფიური კონცეფცია ასეთია: თავისუფლება უპირობიპირდება ამქვეყნიურ პატივ-დიდებას. იცის, რა არის ალფრთოვანება და ეძებს წვრილმანზე, ვინრო პირადულზე და ამოებაზე აღმატებულ „იქითა სადგურს“, და ველად იგი, ამხანაგთ შორის,/ჭირსაც, ვით ლხინსა, ერთგვარ დამღერის!“ პოეტი ადამიანს მოიაზრებს, როგორც უმაღლეს არსებას, რომლის არსი თავისუფალი ნებელობის გარეშე არ არსებობს, მაგრამ თავისუფლება სურვილების ასრულებასა და პატივ-დიდება არ არის, პირიქით, სანამ ადამიანს აქვს სურვილები, ის ამ სურვილების მონაა.

• **სიყვარულის კონცეფცია ბარათაშვილის პოეზიაში**

მარტოობის გადასალახად პოეტი სიყვარულსა და შემეცნებას მიმართავს. ბარათაშვილთან სიყვარული მუდამ უკვდავებასთან სამოთხესთან, ცასთან ასოცირდება: 1.„თვალნო, ლამაზნო, ვინ უძლოს თქვენსა ძლიერს ბასრობას, თუ არა სჭვრეტდეს თქვენგან სიკვდილში თვით უკვდავებას?“ 2. მისთ თვალთა ხარობს სამოთხე ჩემი, /მისი ღიმია შვების მომცემი, ჩემი წარმწყმედი, მაცხოვნებელი, განმაბრძნობელი, გამხელებელი! 3. ცისა ფერს, ლურჯსა ფერს, პირველად ქმნილსა ფერს და არამქვეყნიურს

სიყრმიდან ვეტრფოდი“... მაგრამ ლექსში ვპოვე ტაძარი“ ასეთი ტაძარი: „ვერლა აღმიგო სიყვარულმა კვალად ტაძარი“. ამ ფრაზით პოეტი მთელ იმ ვნებათაღელვას გადააფასებს, რაც მის უმშვენიერეს სატრფიალო ლირიკაშია კონცენტრირებული. ქალისადმი ტრფობამ მხოლოდ მიანიშნა ზესთა სოფელზე, მაგრამ რეალურად ის წარმავალი აღმოჩნდა, შესაბამისად, საჭირო გახდა მის მიღმა ჭვრეტა. ამქვეყნიური სიყვარული მხოლოდ „ბაძვა“ იმ სიყვარულის, რომელიც „მერანში“ ჩანს. ჩემი აზრით, ბარათაშვილისეული „საღვთო სიყვარულის“ კონცეფცია „მერანში“ უფრო ცხადია, ვიდრე მის სატრფიალო ლირიკაში.

„მერანის“ ლირიკული გმირი მხედარია, ალტერ ეგო კი – მერანი. აქტიურობა, ქმედების უნარი მიენერება მეორეს, რომელიც უგზო უკვლოდ მიაფრენს ბედის სამძღვრისკენ“. ამ ნაწარმოების ძირითადი მოტივია თავისუფლებისკენ ლტოლვა, რაც ყოველგვარი (სოციალური თუ სხვა სახის) კავშირებისგან გათავისუფლების ტოლფასია („რაა, მოვშორდე ჩემსა მამულსა ...“ და ა.შ.). „ლექსის მხატვრული კონცეფციის მიხედვით, საგნობრივი გარემოსგან გათავისუფლება ცნობიერების გათავისუფლებას მოასწავებს. მხოლოდ ამ პირობებში ძალუძს „მე-ს“, „მიმართოს მზერა საკუთარი თავისკენ“ და შეიმეცნოს ეს უკანასკნელი თავისი „არამე-ს“ მეშვეობით, (ზუსტად ისე, როგორც ფიხტე ფიქრობდა) /თამარ ლომიძე, ფიხტე და ბარათაშვილი/. იმავე აზრს ავითარებს ვ. გაფრინდაშვილიც: „როდესაც ის მიექანება თავისი მერანივით უცნობ სიმორეში, ის თავის მისტიურ იდეალისათვის უარს ამბობს სამშობლოზე, რომ გადასცილდეს ბედის საზღვარს და იგრძნოს თავი მინიერ ყოფნის გარეშე“ /ვალერიან გაფრინდაშვილი/.

სულის ამ ნაწილისთვის, რომელსაც მერანი განასახიერებს, სატრფოც და სამშობლოც, წინაპართა საფლავები და თვით სიცოცხლეც კი, მხოლოდ წარმავალი ლანდებია და მეტი არაფერი. მერანი არის სულის დადებით ენერგია, რომელსაც უკვე გადალახული აქვს ამაოების საზღვარი, რომელშიც მოექცა ყველაზე ძვირფასი, რაც ადამიანს გააჩნია წუთისოფელში. მერანი არის მეტაფორა-სიმბოლო, რომელიც ამ სწრაფვის მშვენიერებასა და ამაღლებულობას გამოხატავს. სიყვარული უკვე გასცდა რომანტიკული განცდებისა და ვნებათა ღელვების სამანს: „და ვერც ღელვანი ვნებათანი მიკვლენ წყურვილსა“. ის იქცა სრუ-

ლიად უპირობო კეთილგანწყობა ადამიანებისადმი. მიუხედავად, ღირსნი არიან თუ არა, მხედარი სხვებისთვის სწირავს თავს: „ცუდად ხომ მაინც არ ჩაივლის ეს განწირული სულისკვეთება!“... აი, ასეთი საღვთო სულგრძელობითაა სავსე ლირიკული გმირი. ეს ზუსტად ის სიყვარულია, რომელსაც არ შურს, არ ამპარტავნებს, არ იზრახავს ავს, არ მრისხანებს და არად აგდებს ბოროტს, ჭეშმარიტება ახარებს და არა სიცრუე, „ყოველსა თავს იდებნ, ყოველი ჰრწამნ, ყოველსა ესავნ, ყოველსა მოითმენნ“ (სკორ. 13,4-7). ის აუცილებლად ნამდვილი ტაძარია და არა ეფემერული და მას იმედგაცრუება არ მოჰყვება.

ზესწრაფვით დაუღალავ სულს, რომელიც ბარათაშვილის ლექსებში, განსაკუთრებით „მერანში“ ჩანს, ძველ ქართულ ჰაგიოგრაფიულ ტექსტებში „საღვთო შური“ ქვია. ლირიკული გმირი ამით ჰგავს ჰაგიოგრაფიულ პერსონაჟებს – ის მუდამ თავის თავზე მალლა დადგომას ცდილობს, მუდამ წინააღმდეგობების გადალახვა უწევს, ხან – გაცნობიერებულად, ხანაც – ინტუიციით. ამ სწრაფვაში იწრთობა, სადაც დასასრული არ არსებობს. დაბრკოლებები არ ილევა, მცირეს უფრო დიდი მოსდევს. ეს წინააღმდეგობები აღმართულია ნივთიერ სამყაროსა და იდეების სამყაროს საზღვრებზე, რომელსაც თუ ვერ გადალახავ, მასში იკეტები და დაუცადებელი სწრაფვის ჟინიც ღუნდება. „სწავლულმა უნდა დაივიწყოს, რაც გააკეთა და იფიქროს მხოლოდ იმაზე, რომ კიდევ რამე გააკეთოს“ /ფიხტე/. ფიხტეს მსგავს აზრს ბარათაშვილი ასე გამოხატავს: „არც კაცი ვარგა, რომ ცოცხალი მკვდარსა ემსგავსოს, იყოს სოფელში და სოფლისთვის არა უზრუნვოს“ /ბარათაშვილი/. აქ სულიერი აქტიურობის იდეას ეყრება საფუძველი, რაც შემდეგ ილია ჭავჭავაძემ იმემკვიდრა და ახალ საფეხურზე აიყვანა მოძრაობისა და მღვიძარების იდეების სახით. სული აქტივობის გარეშე კარგავს სახეს და გაუგებარი და შეუცნობელი ხდება. არაა აუცილებელი ეს აქტივობა რეალიზდეს ხილულად (როგორც ეს გრიგოლ ხანძთელის მაგალითზეა), ის შეიძლება გადატანილ იქნას მთლიანად იდეალურში და გარეშე თვალთაგან უხილავად დარჩეს. ორივე შემთხვევაში სულის სიცოცხლის ნიშანი დაბრკოლებათა განუწყვეტელი გადალახვაა. მისი არსი ამ მოუსვენრობაშია. ზემსწრაფი სული ღვთის ხატებაა ადამიანში. ბარათაშვილის კონცეფციიდან გამომდინარე, ადამიანის მისია არ მდგომარეობს საბოლოო მიზნის მიღწევაში,

მთავარია ბრძოლა ამ მიზნის მისაღწევად. ეს ეხება ფიქრსაც. ფიქრითაც ვერ ამოიცნობს ადამიანი ჭეშმარიტებას, მაგრამ ფიქრი საფუძველია ძიების და იმედის: „დაფიქრებული ვიდეგ სერზედა, და, ცაათა მიმართ მზირალს ტრფობითა, /შემომერტყმოდა მაისის მწუხრი, აღმვსები ნაპრალთ მდუმარებითა“.

ამრიგად, ბარათაშვილის შემოქმედებაში პოეტური ორეულები იმიტომ ჩნდება, რომ თვითშემეცნება ძლიერ გაღრმავებულია. ეს არის პიროვნების თავისუფალი ფიქრის, თავისუფალი ნებელობის შედეგი. „მესა“ და „არამეს“ გაჩენის შედეგად სული გადადის ახალ თვისობრივ ველში, რომელიც უფრო მაღლა დგას, ვიდრე აღრინდელი. „მეორე მე“ ავლენს პირველს, იგი ხან ეწინააღმდეგება ლირიკულ გმირს („სულო ბოროტო“, სული ობოლი“), ხან კი, პირიქით, ყველაზე სანატრელ სწრაფვას ათვალსაჩინოვებს („მერანი“, „ნაპოლეონ“). ყველა შემთხვევაში ორეული სულის აქტიური მდგომარეობისა და მისი თავისუფლების გამოხატულებაა. მის პოეზიაში პიროვნება სამყაროს საფუძველია და ლირიკული გმირების მზერა მუდამ გარეგანობიდან შინაგანისკენ მიემართება. თვითწაღრმავება, საკუთარი თავის შეცნობა – არის ბარათაშვილისთვის სამყაროს დიდი კანონზომიერებების ამოხსნის გზა. ცნობიერება იჩენს ძალისხმევას, მოიძიებს ენერგიას, რომ ისწრაფოს შეუცნობლის შეცნობისკენ: „რომ დაშთოს აქ ამაოება“. ადამიანის დანიშნულება და არსი სწორედ ეს არის და ამაშია მისი თავისუფლებაც. სიყვარული დასაწყისში მარტოობის დაძლევის გზაა, მაგრამ, ისიც არაფერია, თუ კი საკუთარ არსთან შეხვედრამდე და მის აღმოჩენამდე არ მიდის.

ლიტერატურა

ჭილაძე, ოთარ – ახალი ცა (ნიკოლოზ ბარათაშვილი) <https://burusi.wordpress.com/2009/08/06/chiladze/> Posted by: burusi | (06/02/2019).

ლომიძე, გაგა. 2016. *რომანტიზმი, ტექსტი და კონტექსტი, ქართული ლიტერატურა, ისტორია საერთაშორისო ლიტერატურული პროცესების პრიზმაში (შუასაუკუნეებიდან პოსტსაბჭოთა ეპოქამდე)* ნაწილი II, შოთა რუსთაველის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტი, თბილისი. <http://www.sjani.ge/sjani-> (17/02/2019).

ლომიძე, თამარ. ფილოსოფია და პოეზია, ფიხტე და ბარათაშვილი, სემიოტიკა, სამეცნიერო ჟურნალი, II, <http://eprints.iliauni.edu.ge> (17/02/2019).